

САБА ТУФРАГЫ БИРГЭН ТАЛАНТЛАР

Безнен Саба яғы талантларга бик бай. Шанлы профессорлар, фән докторлары, язучылар, рәссамнар, артистлар һәм башка бик күп сәнгать осталары биргән безнен ундырышлы туфрагыбыз. Аларның һәммәсен санап чыгу да мөмкин түгел. Татарстан Республикасының Г.Тукай исемендәге Дәүләт бүләгенә лаек булган жиде лауреатыбыз бар. Болар – китап галиме, академик Эбраг Кәримуллин, мәшһүр актер Шәүкәт Биктимеров, үзенчәлекле рәссам Тавил Хажиәхмәтов, музыка белгече Мәхмүт Нигымәтжанов, күренекле композиторлар Рөстәм Яхин, Хөснүлла Вәлиуллин, Фасил Эхмәтов (ул, Кукмара районында туса да, балалық һәм яшьлек чорының күп өлеше урман хужалығы бистәсендә узган, әтиләре Эхмәтгали исә 22 ел Саба урман хужалығында баш бухгалтер булып эшләгән) – районыбыз горурлығы буларак, тарих сәхифәсенә алтын хәрефләр белән язылдылар.

Бүген сүзне Байлар Сабасы авылында туып-үскән, үзләренен ижатлары белән татар музыкасы тарихында тирән эз калдырган Хөснүлла (мулла күшкан исеме шулай, аны «Хөснүл» дип қыскартып та йөртәләр) һәм Аллаһияр Вәлиуллиннар турында алып барырбыз. Быел, төгәлрәгә, 28 февральдә, Хөснүллага –100, аның энесе – бертуган абыйсы Гарифулланың улы Аллаһиярга июль аенда 90 яшь тута. Минем алар турында каләм тибрәтергә хакым бар кебек. Ни өчен дисәгез, зыялы, динле, һөнәрле һәм музыкаль Вәлиуллиннар гаиләсе белән байтак еллар аралаширга насыйп булды. 1967 елда, Шәмәрдән промкомбинаты клубында мөдир булып эшли башлагач, шимбә-якшәмбе саен диярлек концерт белән күрше-тирә авылларга йөри башладык. Талантлы үзешчәннәребез арасында баянчы, жырчы, оста итеп скетчлар уйнаучы, шаян бијоләр башкаручы һәм рәссам Миндель исемле егет тә бар иде. Күренекле композитор Хөснүл Вәлиуллинның ин олы абыйсы, 1901 елгы Гарифулланың малае икәнен белгәч, ана хәрмәтем тагын да артты. Аларның гаиләсе Габдулла Тукай исемен йөрткән урамда, милли орнаментлар кулланып үзләре житкергән тыйнак кына йортта гомер итә. Гарифулла абзый белән озаклап әнгәмәләр дә коргалап утырдык. Ул, тумышы белән мәдрәсәле Сатыш авылыннан булган әтисе Вәлиулла, әнисе Асия, бертуган энеләре Зиннәтулла (1905 елгы), Хәбибрахман (1907), Хөснүлла (1914) һәм бердәнбер сенелләре Сәгъдия турында еш сөйли иде. Әтиләре кечкенәдән тегүче һөнәрен үзләштереп, үзебезнен төбәктә генә түгел, Пермь якларында да өязгә чыгып, акча эшләп кайткан. Бик оста музыкант та була ул. Эниләре Асия ханым да тегү эшен яхшы белгән, монлы итеп гармунда уйнаган. (Безнен Хөснүллабыз ике гармунчыдан туган булып чыга бит!). Вәлиуллиннар Байлар Сабасының ул вакытта урманга терәлеп торган урам очыннан урын алып, йорт-жир житкерәләр һәм шунда бәрәкәтле гомер кичерәләр. Менә шушы иманлы һәм һөнәрле нигездә дөньяяга килә дә инде татар халкының булачак композиторлары. Дөрес, Вәлиулла һәм Асия салган өй бүтәнгә кадәр сакланмаган, янарагы төзелгән. Анысы да композиторлар гаиләләре белән кайтып йөри торган йорт

Хөснүл Вәлиуллин.

буларак кадерле безгә. Төп нигездә Вәлиуллиннарның бертуган сенелләре Гөлзар ханым гайләсе белән яши.

...Узган гасырның алтмышынчы-житмешенче елларында, гомумән, совет чорында ил-республика үйләмәндә үзешчән сәнгать смотрлары еш уздырылганын күпләр хәтерлидер. Хөснүлла һәм Аллаһияр абыйлар шушы бәйгеләрнен йомгаклау концертларына, халык талантларын Казан сәхнәсенә сайлап алу өчен, махсус кайталар иде. Без дә, Шәмәрдәннән аларның Миндель энеләре белән төшеп, күренекле композиторлар белән очраша-аралаша иде. Гомумән, шул еллардан башлап хәзергечә диярлек, Вәлиуллиннар гайләләре белән тыгыз элемтәдә торылды. Шәмәрдән бистәсендәгә Миндель дустыбыз йөгереп йөргән жиреннән 73нче яшендә күптән түгел вафат булды. Бөрөннән яман шеш таптылар. Гомеренен соңғы көннәренә кадәр жинел атлетика – йөгерү белән шөгыльләнде ул. Илебез башкаласы Мәскәүдә, аннары Адлер шәһәрендәгә бәйгеләрдә катнашып, призлы урыннар һәм медальләр яулады. 70 яшькә кадәр укучыларга белем биргән педагогның абруе зур булды. Соңғы юлга озатырга да халык күп жыелган иде.

Вәлиуллиннарның Сабадагы төп нигез сакчылары Гөлзар Галиева белән дә мин 1981–2008 елларда, район газетасына мөхәррирлек иткән чорда, дaimи элемтәдә булдым. Композитор абыйлары турында байтак истәлекләр туплап, «Саба таннары»нда бастырды ул. Күз генә тимәсен, ярты гасыр педагоглык стажы бар аның. Башта Саба урта мәктәбендә укытты, 1982 елдан – утыз елдан артык Саба аграр көллияте студентларына белем бирә Гөлзар ханым. Аның бер яхшылыгын мәнгә онытасым юк. Ул узган гасыр ахырында, 1915 елда нәшер ителгән белешмә – китап биргән иде. Андагы «Мечети и магометанское духовенство Казанской губернии» дигән бүлектәге мәгълүматларның безнең төбәккә кагылышлыларын якташыбыз, танылган язучы Мәгъсум абый Хужин белән ижат иткән «Яшә, Саба – Йорт!» дигән китабыбызга урнаштырдык.

Хөснүлла Вәлиуллинның Хәбибрахман исемле абыйсының Гөлчәчәк исемле кызы да бөтен гомерен мәктәпкәчә яштәгә балаларга музыка белеме бирүгә багышлады, сабыйлар һәм нәниләр өчен көйләр ижат итү белән дә шөгыльләнде ул, башка педагоглар файдаланырлык ярдәмлек тә төзеде. Гөлчәчәк ханымның ижаты белән дә газета укучыларыбызны дaimи таныштырып тордык.

Э хәзер Россия Федерациясенен һәм Татарстанның отказанган сәнгать эшлеклесе, Г.Тукай исемендәгә Дәүләт бүләгә иясе, мөхтәрәм Хөснүлла Вәлиуллинның тормыш һәм ижат юлына кинрәк тукталыйк, бераз хатирәләрне дә янартыйк.

1983 елның сихри алтын көзге көннәренен берсендә Хөснүлла ага белән шул чорның әйдәп баручы композиторы Фасил Эхмәтов бергәләп урман хужалыгы бистәсендә узачак очрашуларга кайттылар. Юл унаеннан алар башта Хөснүлла агаларның Сабадагы төп нигезләренә сугылганнар. Бу хакта Гөлзар ханым болайрак итеп искә ала:

«...1983 елның октябрь ае. Безнең бәйрәм – Укытучылар көне иде. Менә өй каршына микроавтобус килеп туктады. Хөснүлла абый! Лесхозга ижат концерты белән килгәннәр икән. Ашыга. Хәл белеп чыгарга гына кердем, ди. Табынга чак дәшеп ала алдык. Алар белән композитор Фасил Эхмәтов, баянчы Ганс Сәйфуллин, жырчылар Люция Хәсәнова һәм Мингол Галиев та бар иде. Табында Мингол Хөснүлла абыйның әлерәк кенә язылган, «Тик туган жирдә генә» дигән жырын башкарды. Бу очрашу үзе бер қүнелле хатирә булып йөрәк түрәндә калды».

—Якташ композиторларыбыз Хөснүлла Вәлиуллин белән Фасил Эхмәтов кайткан ди.

—Үзләре белән жырчылары да бар икән.

—Бүген клубта очрашу була дип әйттеләр...

Ул көнне бистәдә әнә шундыйрак сөйләшүләргә колак салмый мөмкин түгел иде.

Очрашу башта мәктәптә булды. Бу хакта укучы балалар әти-әниләренә кайтып сөйләгәч, күпләр кич житкәнен зарыгып көткәндер, билгеле. Ни әйтсән дә авылдашлары, кичке уеннарда биеткән, жырлаткан гармунчылары Фасилнен 12 ел

инде кайтканы булмаган бит... Көндезге очрашудан соң ике классик композитор урман навасы суларга, табигать кочагына чыгарга да өлгерделәр. Сөйләшкән темалары – музыка дөньясы. Икесе дә килешле итеп киенгән, башларында – береткалар. Фасил абый жәйге пәлтәдән, Хөснүлла ага яратып кия торган яшел курткасыннан, ак күлмәкләренә килешле галстуклар такканнар.

Һәм менә, ниһаять, құптән көткән сәгать житте. Мәдәният йортты сәхнәсендә Хөснүлла Вәлиуллин, Фасил Эхмәтов, Мингол Галиев, Люция Хәсәнова һәм Ганс Сәйфуллин күренүгә зал алкышларга күмелде. Лесхозлылар өчен Фасилләре аеруча яқын иде шул. Чөнки аның фажигале балачагын құпләр яхши белә. Шомлы 37 нче елларда Фасилнен әтисе Эхмәтгалине дә «халық дошманы» дип қулға алалар. Әнисен колхоз эшенә қуалар. Кечкенә Фасил салкын өйдә кала торган була. Ишек тұпсасына утырып елый-елый әнисен көткәндә, юеш ыштаны белән бозга ябышып та калгалаган. Менә шул вакытта «полиомиелит» дигән коточкиң чир эләктерә ул. Аяклары йөрми башлый. Дөрес, Эхмәтгали аганы аклайлар. Бераздан аларның гаиләсе урман эчендәге Лесхоз авылына 1946 елда килеп урнаша. Фасил биредәге үзләре яшәгән нигездән Казан музыка училищесына уқырга китә. Тагын алға узып шуны әйтергә кирәк, 2013 елның жәендей әлеге йортка мемориаль такта қуелды: «1952 елда бу нигездән күренекле композитор, РСФСРның һәм Татарстанның атказанган сәнгать эшлеклесе, Россиянен М.Глинка, Татарстанның Г.Тукай исемендәге премияләре лауреаты Фасил Эхмәтгали улы Эхмәтов (1935–98) олы ижатка юл ала. Бу йортта аларның гаиләләре 1946–1968 елларда яши».

Ә теге көнне Мәдәният йортында жыр озак дәвам итте. Аларны алмаш-тилмәш Мингол Галиев белән Люция Хәсәнова башкарды. Минголның саф тавыш белән монлы итеп жырлавы күнелдә ирексөздән хис-кичерешләр дулкынын күзгатты. Аның үзенчәлекле, үзенә хас тавышы жыр һәм музыка сөючеләргә тирән канәгатыләнү бирде. Люция Хәсәнова башкарған һәр жырдан тормышка, кешеләргә мәхәббәт бөркелеп торды. Алар башкаруында «Аккошлар» (Р.Фәйзуллин сүзләре, Ф.Эхмәтов музыкасы), «Мин гармун булыр идем» (Ф.Шәфигуллин, Ф.Эхмәтов), «Кошлар тынды» (Ф.Хөсни, Х.Вәлиуллин), «Яраннар чәчәк аткан» (С.Шакир, Ф.Эхмәтов), «Акчарлаклар» (Р.Эхмәтжанов, Х.Вәлиуллин), «Ядкәр» (Р.Вәлиев, Ф.Эхмәтов), «Тик туган жирдә генә» (Х.Халиков, Х.Вәлиуллин), «Арышларым» (Г.Латыйп, Ф.Эхмәтов) һәм композиторларыбызның башка бик күп жырлары очрашуда катнашучыларны әсир итте.

Көн артыннан көн уза торды. Теге очрашудан соң нәкъ ун ел үткәч, 1993 елның көзендә сөекле композиторыбыз Хөснүлла ага Вәлиуллин вафат булды. 25 сентябрь көнне аны Татарстан Композиторлар берлеге урнашкан бинадан соңы юлга озаттык. Яна Бистәдәге мөсельман зиратына (капканы кергәч тә), танылган сәнгать һәм әдәбият әһелләре янәшәсенә жирләнде Хөснүлла ага. Аның белән бәхилләшкәннән соң без мәрхүмнен жәмәгате Эминә апа, уллары һәм башка яқыннары белән тагын бер тапкыр кайғы уртаклашу өчен фатиrlарына сугылдык. Ул Тукай һәйкәле артындағы биш катлы йортта яшәгән икән. Менә фатирына үтәбез. Ишектән керүгә Хөснүлла абыйның безгә киеп килгән яшел курткасы күзгә ташланды һәм гомеренен азагына кадәр яратып кигән икән дигән уй башка килде... Энә пианиносы. Сутышчан орденнары һәм медальләре, Тукай премиясе

Фасил Эхмәтов (суда) һәм Хөснүлла Вәлиуллин Саба урман хүҗалығында. 1983 ел.

билгесе... Шулай итеп, 80 яшे тулырга нибары биш ай калгач, яшәү һәм музыка дөньясы белән үкенечле итеп хушлашып китеп барды олуг композитор. Үзе китсә дә сүнмәс иҗаты, жырлары калды. Аларның үлемсез икәне Хөснүлла Вәлиуллинның 80 яшьлек юбилеен үткәргәндә ачык чагылды. Тәүге кичә Татарстан Композиторлар берлегенен концертлар залында башланып киткән иде. Аның югары дәрәҗәдәге ноктасы Вәлиуллиннарның туган жирендә – Байлар Сабасында булды. Тантанага Фасил Эхмәтов (ул юбилей үткәрү комиссиясе рәисе дә иде), Мирсәет Яруллин, Энвәр Шәрәфиев, Ренат Еникеев кебек композиторлар, Татарстан мәдәният министры Марсель Таишев, аның урынбасары Илдус Тарханов (Ул Саба урта мәктәбен тәмамлаган), жәмәгате Эминә апа, улы Тайир, Вәлиуллиннарның Сабада, Кильдебәктә, Шәмәрдәндә, Сатышта яшәүче барлық туганнары жыйналган иде.

Юбилей тантанасы Вәлиуллиннар яшәгән нигездәге йорт капкасына мемориаль такта кую белән башланып китте. Бу хакта ТР Министрлар Кабинеты 1993 елда ук маҳсус карап кабул иткән иде. Менә истәлек тактасы өстенә беркетелгән жәймә төшерелә. «Бу нигездә 1914–1934 елларда күренекле татар композиторы Хөснүлла Вәлиуллин туган һәм яшәгән» дигән текстны һәркем кат-кат укый.

Аннан соң кунаклар, юбилярның туганнары һәм күренекле композиторларның иҗатын һәрмәт итүчеләр Хөснүлла һәм Аллаһиәр Вәлиуллиннар исемен йөртүче Саба районы балалар сәнгать мәктәбенә юл тоттылар. Бу урында қыска гына чигенеш тә ясап алырга кирәк булыр. 1993 елның 9 сентябрендә район Мәдәният йорты (хәзәр СССРның халық артисты Шәүкәт Биктимеров исемен йөртә) каршындагы мәйданда Советлар йортының өч катлы яна бинасы файдалануга тапшырылды. Э инде хакимият бинасының элеккесендә Балалар иҗат үзәге ачылып, бер канаты сәнгать мәктәбенә бирелгән иде. Шул ук тантанада хакимият башлыгы Фәрит Гыйльмиев сәнгать мәктәбенә мөхтәрәм Вәлиуллиннар исеме бирелү турындагы Татарстан Министрлар Кабинеты карапы белән дә таныштырганы хәтердә уелып калган. (Гомумән, Фәрит Гыйльметдин улы элекке хужаларыннан бушаган биналарны чын мәғънәсендә халық қуллана торган итү ягында торды. Аның шундай унай адымын раслау өчен тагын бер мисал китерү кирәктер. Коммунистлар партиясе яшәүдән туктагач, ике катлы КПСС райкомы аппараты бинасы бушап калды. Хакимият башлыгы карапы белән бирегә элекке мәчеттәге китапханә кучерелде, район музеена да дүрт бүлмә бүлендө. Э 1841 елда ук төзелгән борынгы мәчет бинасы дин тотучылар карамагына кире кайтарылып, манара утыртылды, реставрация ясалды).

Шулай итеп, Хөснүлла Вәлиуллинның 80 еллык юбилеена багышланган тантаналар мемориаль такта ачу белән башланып, район мәдәният йортында йомгаклау концерты белән төгәлләнде, якташыбызының иҗат мирасын барлауга, исемен мәңгеләштерүгә житди адым ясалды.

...Менә тагын ун ел үтеп китте. Якташыбызының 90 яшьлек юбиле да якынлашты. Анысы инде Казанның Салих Сәйдәшев исемендәге Зур концерт залында республика құләмендә зурлап билгеләп үтелде. Безнен, сабалыларның, урыннары ул көнне дә зәвыйклы залның турендей иде...

...Әле менә шүшү язманы әзерләгәндә, Саба радиосына да колак салып алам. Әлдән-әле Вәлиуллиннар урамында яшәүчеләргә кагылышлы белдерүләр бирелә. Шүшү қыска гына игъланнар да мәшһүр композиторларыбызыны искә алырга этәрә. Максатым — аларның исkitkeч әсәрләрен тирәнтен анализлау түгел, анысын маҳсус белемле белгечләргә калдырыйк, ә менә Хөснүлла һәм Аллаһиәр Вәлиуллиннарның тормыш һәм иҗат юлларын қыскача гына тасвиrlап узсак, зыян итмәс.

Әйткәнбезчә, балалар алтын куллы, эш рәтен белә торган, хәлле гайләдә тәрбияләнгәннәр, кечкенәдән әтиләре һәм әниләре үрнәгендә тегү, тимер, агач эшенә һәм гармунда уйнарга өйрәнгәннәр.

«Хөснүлла абый алтын куллы, эшкә мәнир кеше иде,— дип искә ала сенлесе Гөлзар. —Агач эшенә дә кулы барды. Безнен өйдә бер кадак та кагылмыйча ясалган урындык бар иде. Әнинен әйтүенә караганда, абый аны 15 яшендә ясаган. Рәсем сәнгате белән дә шөгыльләнгән булырга тиеш. Аллаһиәр абыйның үзебезнен Բөрә елгасы буенда балык тотып утыруы сурәтләнгән майлы буяу белән ясалган картина

безнен өйдә эленеп тора иде. Ул фотога төшерү белән дә мавыкты. Фотосурәтләрне ярата иде. Аларның зал ягындагы стенада абыйның Нияз Даутов, Усман Элмиев (болар Самат ариясен башкаручылар) белән төшкән рәсеме эленеп тора иде. Казанга баргач, бер керүемдә шул фотога карап: «Абый, шундый әйбәт истәлек бу», — дидем. «Әйе, — диде абый, — кызганыч, хәзер Нияз юк инде...».

Утызынчы еллардагы тирә-як мохит тә яшь буынның талантын ачарга һәм үстерергә ярдәм иткән. Шул чорда Сабада музыкаль түгәрәкләр оеша, рабфак ачыла, театр труппасы эшли башлый. Хөснүлланың күнеле шуларга тартыла, рабфакка укырга керә. Э оркестр түгәрәгенә бертуган Хәбибрахман абыйсы һәм туганнан туган Аллаһиар энесе белән бергәләп йөри. Кларнетта һәм скрипкада уйнарга өйрәнә, спектакльләрдә катнаша. Сенелләре Гөлзарның сөйләвенә караганда, Вәлиулла карт улларының клуб тирәсендә йөрүен бик өнәп тә бетермәгән. Хужалыкта эшләүләрен теләгән. Эмма яшьләр үзенекен иткәннәр.

Сәхнәдә ул елларда ук М.Фәйзинең «Галиябану», К.Тинчуринның «Зәнгәр шәл», «Ил» драмалары уйналуы Саба театр труппасының көчле булуы турында сөйли. Сабалылар уйнаган спектакльне карага бервакыт Вәлиулла бабай да барган. Соныннан Хөснүлла: «Ярый әле әти мине танымады», — дип шатланып йөргән.

Озакламый Хөснүлла абыйның тормыш жепләре Казан белән бәйләнеп китә. Аркасына биштәрен асып, Арчага жәяүләп юлга кузгала торган булган ул. Аллаһиар ул хакта болай дип сөйләгән. «Иртән, әле таң беленер-беленмәстән, әби белән икебез Хөснүлла абыйны Тимершык планына кадәр озата бардык. «Сагынасынмы, дип сорыйлар, сагынмаган кая ул», — дип кычкырып жырлап китте. Без карап калдык. Эби елады да елады...»

«Онытырга мөмкин түгел», «Яз», «Яз айлары» дигән һәм комсомол яшләргә багышланган жырларын Хөснүлла абый сугышка кадәр үк яза. Шуши әсәрләр үк инде булачак зур композиторлык сәләтен ачык күрсәтеп торалар анын.

Сугышка кадәр Хөснүлла Сабада яшәүче Эхтәм Мостафин исемле укытучының медицина институтында белем алучы кызы Мөнжиягә өйләнә. 1942 елда аларның уллары Рашат таңа һәм шул ук елда Хөснүлла фронтка китә. Аларның гайләсе таркала, әсирлектәге иреннән бернинди дә хәбәр булмагач, Мөнжия ханым тормышка чыга. Озакламый Аллаһиарны да сугышка алалар. Гөлзарның әтисе дә коточкыч сугышның эченә беренче көннәреннән үк эләгә һәм хәбәрсез югала, өч кенә хаты килеп кала.

Аллаһиар сугыштан көчле контузия алыш кайта. Башы, бөтен гәүдәсе калтырап тора торган була. Кулы белән тотып чәй дә эчә алмый. Казан госпиталендә дәваланып кайтканнан соң гына бераз рәтләнә Аллаһиар. Бу вакытта сугыш бетмәгән була әле, әмма ана инде кабат солдат килеме кияргә туры килми. Э менә Хөснүлләдан хәбәрхәтер күренми. Энисе үпкәсе шешеп, 1945 елның гыйнварында, 68 яшендә, улының исәнме-юкмы икәнлеген дә белмичә, гүр иясе була. Уләр алдыннан: «Хөснүллам, Хөснүллам», — дип саташа. Хатыны дөнья қуйганнан соң, Вәлиулла бабайның да сәламәтлеге какшый башлый, житмеш биш яшендә ул мәңгелеккә күчә.

1945 елның ноябрь ае була бу. Шуннан соң озак та үтми, Хөснүлла бернинди хәбәрсез Сабага кайтып төшә. Туган иленә кайткач та әсирлек тамгасы ана тыныч

Хөснүлла Вәлиуллин үзенең яңа әсәре белән ижәттәши дусларын таныштыра. Уңан беренче – энесе Аллаһиар Вәлиуллин.

кына яшәргә ирек бирми. Шулай булса да ул Казан дәүләт консерваториясенен композиторлар бүлегендә маҳсус музикаль белем ала башлый. Бер елдан соң энсе Аллаһиәр да консерватория студенты була. Жәйге қаниқул вакытларында алар Сабага кайтып, туганнарына печән әзерләштергә булышалар. Укулар тәмамланғач, улы Рашат та бабайларына кайта торган була. Хөснүлла абый Мостафиннар гайләсе белән (Мөнҗия ханымның эти-әниләре – Т.Н.) аралашып яши. Аларның икенче қызылары Рәфигага Биектау районнынын Мәмдәл егете, драматург Хәй Вахит (тулы исеме Габделхәй) өйләнә. Менә шуннан соң бажайларның ижади дуслыгы башлана, «Самат» һәм «Дим буе» операларын бергә язалар. Башта Хөснүлла аганын Казанда үз фатиры булмый. Үзе бер жирдә яши, пианиносы икенче кешедә була. Шуна күрә ул 1954 елның жәндә Сабадагы йортларының бакчасында, чәчәкләр арасында «Самат»ны оркестрлаштыра.

Ниһаять, 1955 елда Хөснүллага Казанның Спартак урамындағы дүрт бүлмәле фатирының бер бүлмәсен бирәләр. Шуннан соң ул Ленин исемендәге китапханәдә эшләүче бик чибәр, сабыр холыкли Әминә исемле қызга өйләнә. Ул — Акмулла шәһәре қызы, Ленинградтагы китапханәчеләр хәзерли торган мәдәният институтын тәмамлап, Казанга эшкә килгән була. Аларның ике уллары — Нияз һәм Тahir туа.

Кыскасы, хәләл көчләре белән, тормышның тәмен белеп, тыйнак қына гомер итә Вәлиуллиннар. Бик тә тырыш, унганды Әминә ханым үзе өчен кадерле булган өч ир-атны — сөекле ирен һәм ике улын яратып тәрбияли. Хәзер мәрхүмә инде.

Хөснүлла Вәлиуллин кин колач белән ижат итеп кенә калмый, музика сәнгатен пропагандалауга да байтак көч куя. Ул Татарстан китап нәшрияты мөхәррире, Г.Камал исемендәге Татар дәүләт академия театрының музика бүлеге мөдире булып эшли һәм утыздан артык спектакльгә көйләр яза. Хөснүлла ага Татарстан Композиторлар берлеге эшчәнлегендә дә актив катнаша, идарә өгъзасы итеп сайланы, музика фондының Татарстан бүлеген житәкли. Ул үзе төрле музика жанрында унышлы хезмәт итүче, кин ижат диапазонына ия композитор буларак аеруча хөрмәт казана. Композитор йөздән артык жыр ижат итә. «Самат» операсының премьerasы республикабызда зур музикаль вакыйга буларак кабул ителә. Бу әсәр 1957 елда Мәскәүдә Татар әдәбияты һәм сәнгате декадасында күрсәтелү дәрәҗәсенә ирешә. Шулай ук Ленинградта да зур уныш белән бара. Аның «Дим буенда» операсы, камера-инструменталь әсәрләре, тынлы оркестр, драматик спектакльләр өчен койләре заказ буенча эшләнми, йөрөгө күшканча языла.

Хөснүлла ага Вәлиуллин безгә Саба жирендә бөреләнгән талант иясе буларак кадерле һәм якын иде. Ул гомере буе райондашлары белән тыгыз элемтәдә торды. Үзешчән сәнгать коллективларына якыннан ярдәм итте. Аның соңғы кайтуы 1990 елның сентябрендә — районның 60 еллык тантанасына булды. Хәзер аның эстафетасын улы Нияз һәм оның Диләрә дәвам итә. Нияз — скрипкада, Диләрә саксофонда һәм кларнетта уйный.

Э инде сугышчы-композитор, Сталинград фронтында инвалидка әйләнгән Аллаһиәр Вәлиуллинга килгәндә, қыска гомерле була ул. 1972 елда, нибары 48 яшендә якты дөнья белән бәхилләшә. Озак яши алмаса да, аның катлаулы тормышы якты уйлар, матур хыяллар белән үрелә. Аллаһиәр Вәлиуллинның ижади гомере нибары 17 ел гына дәвам итә. Шул қыска вакыт эчендә ул музика сәнгатенен төрле жанрларында кыйммәтле әсәрләр тудыра. Халық аның «Әтнә», «Туган ил» жырларын яратып жырлый. Концертларда аның ялгыз скрипкада, торбада уйнала торган һәм ике скрипка, алты, виолончель өчен квартет әсәрләре еш башкарыла.

Аллаһиәр Вәлиуллинның профессиналь яктан житлеккән булуын аның симфоник әсәрләре раслый. Бу жанрда ул байтак әсәрләр қалдыра. Болар — «Бәйрәм увертиюрасы», «Яшълек», «Тынычлық сугышны жинәр» дигән симфоник поэмалары, «Симфоник биүләр» һәм башка әсәрләр. Аллаһиәр абыйның да бу әсәрләре 1957 елда Мәскәүдә узган татар сәнгате көннәрендәге концертларда зур уныш казана. Эзләнүчән, ижади композитор «Язғы жилләр» операсын ижат итә.

«Ноталарны үтә дә оста яза белуче буларак, ул Салих Сәйдәшевның кульязмаларын озак еллар дәвамында күчереп язды. Яшь талантларга да аның ярдәме бик зур булды», — дип яза якташыбыз түрүнда музика белгече Зәйнәп Хәйруллина.

—Бервакыт, мин институтта укыган елларда аларда торганда, композитор Рөстәм Яхин килем керде,— дип искә ала Гөлзар ханым. — Мин аның әтисенең Олы Шынар авылының икәнен белә идем. Шуңа қүрә якташыбызыны аягүрә басып каршы алдым. «Сенлем, шуны ноталарны калдырым әле. Аллаһияр қүчереп бирергә вәгъдә иткән иде», — дип бер кочак эш калдырып китте...

Аллаһияр консерваторияне тәмамлагач, Эгерже районының данлыклы Иж-Буби авылыннан булган Рәкыя исемле кызга өйләнә һәм озакламый бер бүлмәле фатир алуға ирешә. Ул шунда яна әсәрләр иҗат итә. Аллаһияр Вәлиулла улы Сабага гайләсә белән сонғы тапкыр 1969 елда кайта. Һәм үзе укыган мәктәптә чыгарылыш кичәсендә катнаша, тыйнак кына чыгыш ясый... Аның бердәнбер улы Рамил хәрби белгеч була. Космодромда хезмәт итеп, подполковник дәрәжәсендә пенсиягә чыга.

Озын сүзнен кыскасы, исеме «Идегәй» дастанында «Урмандағы Саба» дип телгә алынган борынгы жирдә туып-үсеп, сугышның ачысын-төчесен күргән фронтовик Вәлиуллиннар — төрле музыка жанрларында уңышлы хезмәт иткән милли жанлы, кин ىҗат диапазонына ия классик композиторлар, сәнгать осталары. Аларның милли музыка сәнгатен үстерүгә көрткән фидакарь эшләрен татар халкы, бигрәк тә сабалылар, мәнгө онытмас, югалтмас. Чөнки чын иҗат беркайчан да югалмый ул.

Тәлгат НӘЖӘМИЕВ.